१७. श्री हरिवायुस्तुतिः

॥ हरिवायुभ्यां नमः ॥

पांत्वस्मान् पुरुहूतवैरिबलवन्-मातंगमाद्यद्धटा -
कुंभोच्चाद्रि-विपाटनाधिकपटु-प्रत्येकवज्रायिताः ।
श्रीमत्कंठीरवास्य प्रततसुनखरादारितारातिदूर –
प्रद्वस्तध्वांतशांतप्रविततमनसा भाविता भूरिभागैः ॥१ ॥

लक्ष्मीकांत समंततोऽपि कलयन् नैवेशितुस्ते समं
पश्याम्युत्तमवस्तु दूरतरतोऽपास्तं रसो योऽष्टमः ।
यद्रोषोत्कर-दक्षनेत्रकुटिल-प्रांतोत्थिताग्निस्फुरत्-
खद्योतोपम-विष्फुलिंगभसिता ब्रह्मेशशक्रोत्कराः ॥ २ ॥

श्रीमद्विष्ण्वंघ्रिनिष्ठातिगुणगुरुतमश्रीमदानंदतीर्थ –
त्रैलोक्याचार्यपादोज्वलजलजसत्-पांसवोऽस्मान् पुनंतु ।
वाचां यत्र प्रणेत्री त्रिभुवनमहिता शारदा शारदेंदु –
ज्योत्स्नाभद्रस्मितश्रीधवलितककुभा प्रेमभारं बभार ॥ १ ॥

उत्कंठाकुंठकोलाहलजवविधिताजस्रसेवानुवृद्ध –
प्राज्ञात्मज्ञानधूतांधतमससुमनोमौलिरत्नावलीनाम् ।
भक्त्युद्रेकावगाढ-प्रघटन-सघटात्कार-संघृष्यमाण –
प्रांत-प्राग्र्यांघ्रि-पीठोत्थित-कनकरजः पिंजरारंजिताशाः ॥२ ॥

जन्माधिव्याध्युपाधिप्रतिहति-विरहप्रापकाणां गुणानां
अग्र्याणामर्पकाणां चिरमुदितचिदानंदसंदोहदानाम् ।
एतेषामेष दोषप्रमुषितमनसां द्वेषिणां दूषकाणां
दैत्यानामर्तिमंधे तमसि विदधतां संस्तवे नास्मि शक्तः ॥ ३ ॥

अस्याविष्कर्तुकामं कलिमलकलुषेऽस्मिन् जने ज्ञानमार्गं
वंद्यं चंद्रेंद्ररुद्रद्युमणिफणिवयोनायकादैरिहाद्य ।
मद्वाख्यं मंत्रसिद्धं किमुत कृतवतो मारुतस्यावतारं
पातारं पारमेष्ठ्यं पदमपविपदः प्राप्तुरापन्नपुंसाम् ॥ ४ ॥

उद्यत्-विद्युत्-प्रचंडां निजरुचिनिकर-व्याप्तलोकावकशो
बिभ्रद्-भीमो भुजे योऽभ्युदित-दिनकराभांगदाढ्य-प्रकांडे ।

वीर्योद्धार्यां गदाग्र्यां अयमिह सुमतिं वायुदेवो विदध्यात्
अध्यात्मज्ञाननेता यतिवरमहितो भूमिभूषामणिर्मे ॥ ५ ॥

संसारोत्ताप-नित्योपशमद-सदयस्नेह-हासांबुपूर –
प्रोद्यद्-विद्यानवद्य-द्युतिमणि-किरणश्रेणि-संपूरिताशः ।
श्रीवत्सांकाधिवासोचित-तरसरलः श्रीमदानंदतीर्थ –
क्षीरांभोधिर्-विभिंद्याद्-भवदनभिमतं भूरि मे भूतिहेतुः ॥ ६ ॥

मूर्धन्येषोऽंजलिर्मे दृढतरमिह ते बध्यते दंधपाश –
च्छेत्रे दात्रे सुखानां भजति भुवि भविष्यद्विधात्रे द्युभर्त्रे ।
अत्यंतं संततं त्वं प्रदिश पदयुगे हंत संतापभाजां –
अस्माकं भक्तिमेकां भगवत उत ते माधवस्याथ वायोः ॥ ७ ॥

साभ्रोष्णाभीशु-शुभ्रप्रभमभय नभोभूरि-भूभृद्विभूति –
भ्राजिष्णुर्-भूर्ऋभूणां भवनमपि विभोऽभेदि बभ्रे बभूवे ।
येन भ्रूविभ्रमस्ते भ्रमयतु सुभृशं बभ्रुवद्दुर्भृताशान्
भ्रांतिर्भेदावभासस्त्विति भयमभिभूर्भोक्ष्यतो मायिभिक्षून् ॥ ८ ॥

येऽमुं भावं भजंते सुरमुखसुजनराधितं ते तृतीयं
भासंते भासुरैस्ते सहचरचलितैश्चामरैश्चारुवेषाः ।
वैकुंठे कंठलग्न-स्थिरशुचिविलसत्कांतितारुण्यलीला –
लावण्यापूर्ण-कांताकुचभर-सुलभाश्लेष-सम्मोदसांद्राः ॥ ९ ॥

आनंदान्मंदमंदा ददति हि मरुतः कुंदमंदार-नंद्या _
वर्तामोदान् दधाना मृदुपद-मुदितोद्गीतकैः सुंदरीणाम् ।
वृंदैरावंद्य-मुक्तेंद्वहिमगुमदनाहींद्र-देवेंद्रसेव्ये
मौकुंदे मंदिरेऽस्मिन्नविरतमुदयन्मोदिनां देवदेव ॥ १० ॥

उत्तप्तात्युत्कटत्विट् प्रकट-कटकटध्वान-संघट्टनोद्यत्_
विद्युद्व्यूढस्फुलिंग-प्रकरविकिरणोत्क्वाथिते बाधितांगान् ।
उद्गाढं पात्यमाना तमसि तत इतः किंकरैः पंकिले ते
पंक्तिर्ग्राव्णां गरिम्णां ग्लपयति हि भवद्द्वेषिणो विद्वदाद्य ॥ ११ ॥

अस्मिन्नस्मद्गुरूणां हरिचरणचिरध्यान-सन्मंगलानां
युष्माकं पार्श्वभूमिं दृतरणरणिकः स्वर्गिसेव्यां प्रपन्नः ।

यस्तूदास्ते स आस्तेऽधिभवमसुलभक्लेश-निर्मोकमस्त –
प्रायानंदं कथंचिन्न वसति सततं पंचकष्टेऽतिकष्टे ॥ १२ ॥

क्षुत्षामान् रूक्षरक्षोरद-खरनखर-क्षुण्णविक्षोभिताक्षान्
आमग्नानंधकूपे क्षुरमुखमुखरैः पक्षिभिर्विक्षतांगान् ।
पूयासृङ्मूत्रविष्ठाकृमिकुलकलिले तत्‌षणक्षिप्तशक्त्या –
द्यस्त्रव्रातार्दितान् त्वद्विष उपजिहते वज्रकल्पा जलूकाः ॥ १३ ॥

मातर्मे मातरिश्वन् पितरतुलगुरो भ्रातरिष्टाप्तबंधो
स्वामिन् सर्वांतरात्मन्-अजरजरयितर्-जन्ममृत्यामयानाम् ।
गोविंदे देहि भक्तिं भवति च भगवन्-ऊर्जितां निर्निमित्तां
निर्व्याजां निश्चलां सद्गुणगण-बृहतीं शाश्वतीमाशु देव ॥ १४ ॥

विष्णोरत्युत्तमत्वाद्-अखिलगुणगणैस्तत्र भक्तिं गरिष्ठां
संश्लिष्टे श्रीधराभ्याममुमथ परिवारात्मना सेवकेषु ।
यः संधत्ते विरिंच-श्वसनविहगपानंत-रुद्रेंद्रपूर्वेषु
आध्यायन् तारतम्यं स्फुटमवति सदा वायुरस्मद्गुरुस्तम् ॥ १५ ॥

तत्वज्ञान् मुक्तिभाजः सुखयसि हि गुरो योग्यता-तारतम्यात् –
आधत्से मिश्रबुद्धींस्त्रिदिवनिरय-भूगोचरान् नित्यबद्धान् ।
तामिस्रांधाधिकाख्ये तमसि सुबहुलं दुःखयस्यन्यथाज्ञान् ।
विष्णोराज्ञाभिरित्थं श्रुतिशतमितिहासादि चाकर्णयामः ॥ १६ ॥

वंदेऽहं तं हनूमानिति महितमहापौरुषो बाहुशाली
ख्यातस्तेग्रोवतारः सहित इह बहुब्रह्मचर्यादिधर्मैः ।
सस्नेहानां सहस्वानहरहरहितं निर्दहन् देहभाजां _
अंहोमोहापहो यः स्पृहयति महतीं भक्तिमद्यापि रामे ॥ १७ ॥

प्राक् पंचाशत्सहस्रैः व्यवहितममितं योजनैः पर्वतं त्वं
यावत् संजीवनाद्यौषधनिधिमधिकप्राण लंकामनैषीः ।
अद्राक्षीदुत्पतं तं तत उत गिरिमत्पाट्यंतं गृहीत्वाऽ-
यांतं खे राघवांघ्रौ प्रणतमपि तदैकक्षणे त्वां हि लोकः ॥ १८ ॥

क्षिप्तः पश्चात् सलीलं शतमतुलमते योजनानां स उच्चैः –
तावद्विस्तारवांश्चाप्युपललव इव व्यग्रबुद्ध्यात्वयाऽतः ।
स्वस्वस्थानस्थितातिस्थिरशकल-शिलाजाल-संश्लेषनष्टः –
च्छेदांकः प्रागिवाभूत् कपिवरवपुषस्ते नमः कौशलाय ॥ १९ ॥

दृष्ट्वा दुष्टाधिपोरः स्फुटित-कनकसद्वर्म घृष्टास्थिकूटं
निष्पिष्टं हाटकाद्रि प्रकट-तटतटाकातिशंको जनोऽभूत् ।
येनाजौ रावणारि-प्रियनटनपटुर्मुष्टिरिष्टं प्रदेष्टुं
किं नेष्टे मे स तेऽष्टापदकटकतटित्कोटिभामृष्टकाष्ठः ॥ २० ॥
देव्यादेशप्रणीतिद्रुहिणहरवरावध्यरक्षोविघाता
द्यासेवोद्यद्-दयार्द्रः सहभुजमकरोद्-रामनामा मुकुंदः।
दुष्प्रापे पारमेष्ठ्ये करतलमतुलं मूर्ध्नि विन्यस्य धन्यं
तन्वन् भूयःप्रभूतप्रणयविकसिताब्जेक्षणस्त्वेक्षमाणः॥२१॥
जघ्ने निघ्नेन विघ्नो बहुलबल-बकध्वंसनाद्येन शोचद्
विप्रानुक्रोश-पाशैरसुविधृति-सुखसैकचक्राजनानाम्।
तस्मै ते देवकुर्मः कुरुकुलपतये कर्मणा च प्रणामान्
किर्मीरं दुर्मतीनां प्रथममथ च यो नर्मणा निर्ममाथ॥२२॥

निर्मृद्गन्नत्ययत्नं विजरवर-जरासंध-कायास्थिसंधीन्
युद्धे त्वं स्वध्वरे वा पशुमिव दमयन् विष्णुपक्षद्विडीशम्।
यावत् प्रत्यक्ष भूतं निखिल मखभुजं तर्पयामासिथासौ
तावत्यायोजि त्रस्या किमु वद भगवन् राजसूयाश्वमेधे॥२३॥

क्ष्वेलाक्षीणाट्टहासं तव रणमरिहन् उद्गदोद्दामबाहो
बह्वक्षौहिण्यनीक-क्षपणसुनिपुणं यस्य सर्वोत्तमस्य।
शुश्रूषार्थं चकर्थ स्वयमयमथ संवक्तुमानंदतीर्थ-
श्रीमन्नामन् समर्थस्त्वमपि हि युवयोः पादपद्मं प्रपद्ये॥२४॥

द्रुह्यंतीं हृद्गुहं मां द्रुतमनिल-बलाद्रावयंतीम-
विद्यानिद्रां विद्राव्य सद्योरचनपटु-मथापाद्य-विद्यासमुद्र।
वाग्देवी सा सुविद्याद्रविणद विदिता द्रौपदी रुद्रपत्न्या-
द्युद्रिक्ता द्रागभद्रा द्रहयतु दयिता पूर्वभीमाज्ञया ते॥२५॥

याभ्यां शुश्रूषुरासीः कुरुकुलजनने क्षत्रविप्रोदिताभ्यां
ब्रह्मभ्यां बृंहिताभ्यां चितिसुखवपुषा कृष्णनामास्पदाभ्यां ।
निर्भेदाभ्यां विशेषाद् द्विवचनविषयाभ्यामुभाभ्याममूभ्यां
तुभ्यं च क्षेमदेभ्यः सरसिजविलसल्लोचनेभ्यो नमोऽस्तु ॥ २६ ॥

गच्छन् सौगंधिकार्थं पथि स हनुमतः पुच्छमच्छस्य भीमः
प्रोद्धर्तुं नाशकत् स त्वमुमुरुवपुषषा भीषयामासि चेति ।
पूर्णज्ञानौजसोस्ते गुरुतमवपुषोः श्रीमदानंदतीर्थ –
क्रीडामात्रं तदेतत् प्रमदद सुधियां मोहक द्वेषभाजाम् ॥ २७ ॥

बह्वीः कोटीरटीकः कुटिल-कटुमतीन्-उत्कटाटोपकोपान्
प्राक् च त्वं सत्वरत्वाच्छरणद-गदया पोथयामासिथारीन् ।
उन्मथ्यातथ्यमिथ्यात्ववचनवचनानुत्पथस्थांस्तथाऽन्यान्
प्रायच्छः स्वप्रियायै प्रियतमकुसुमं प्राण तस्मै नमस्ते ॥ २८ ॥

देहादुत्क्रामितानामधिपतिरसतामक्रमाद्वक्रबुद्धिः
क्रुद्धः क्रोधैकवश्यः कृमिरिव मणिमान् दुष्कृती निष्क्रियार्थम् ।
चक्रे भूचक्रमेत्य क्रकचमिव सतां चेतसः कष्टशास्त्रं
दुस्तर्कं चक्रपाणेर्गुणगणविरहं जीवतां चाधिकृत्य ॥ २९ ॥

तद्दुष्टेक्षानुसारात् कतिपयकुनरैरादृतोऽन्यैर्विसृष्टो
ब्रह्माहं निर्गुणोहं वितथमिदमिति ह्येष पाषंडवादः ।
तद्युक्त्याभासजालप्रसर-विषतरूद्दाह-दक्षप्रमाण –
ज्वालामालाधराग्निः पवन विजयते तेऽवतारस्तृतीयः ॥ ३० ॥

आक्रोशंतो निराशा भयभरविवशस्वाशयाश्छिन्नदर्पा
वाशंतोऽदेशनाशस्त्विति बत कुधियां नाशमाशादशाशु ।
धावंतोऽश्लीलशीला वितथशपथशापाशिवाः शांतशौर्या
स्त्वद्व्याख्यासिंहनादे सपदि ददृशिरे मायिगोमायवस्ते ॥ ३१ ।

त्रिष्वप्येवावतारेष्वरिभिरपघृणं हिंसितो निर्विकारः
सर्वज्ञः सर्वशक्तिः सकलगुणगणापूर्णरूपप्रगल्फः
स्वच्छः स्वच्छंदमृत्युः सुखयसि सुजनं देव किं चित्रमत्र
त्राता यस्य त्रिधामा जगदुत वशगं किंकराः शंकराद्याः ॥ ३२ ॥
उद्यन्मंदस्मितश्रीमृदुमधु-मधुरालाप-पीयूषधारा –

पूरासेकोपशांतासुखसुजनमनोलोचनापीयमानम् ।
संद्रक्ष्ये सुंदरं संदुहदिह महदानंदमानंदतीर्थ
श्रीमद्वक्त्रेंदुबिंबं दुरितनुदुदितं नित्यदाऽहं कदा नु ॥ ३३ ॥

प्राचीनाचीर्णपुण्योच्चय-चतुरतराचारतश्चारुचित्तान् –
अत्युच्चां रोचयंतीं श्रुतिचितवचनां श्रावकांश्चोद्यचुंचून् ।
व्याख्यामुत्खातदुःखां चिरमुचितमहाचार्य चिंतारतांस्ते
चित्रां सच्छास्त्रकर्तश्चरणपरिचरान् श्रावयास्मांश्च किंचित् ॥ ३४ ॥

पीठे रत्नोपक्लृप्ते रुचिररुचिमणि-ज्योतिषा सन्निषण्णं
ब्रह्माणं भाविनं त्वां ज्वलति निजपदे वैदिकाद्या हि विद्याः ।
सेवंते मूर्तिमत्यः सुचरित चरितं भाति गंधर्व गीतं
प्रत्येकं देवसंसत्स्वपि तव भगवन्नर्तितद्योवधूषु ॥ ३५ ॥

सानुक्रोशैरजस्रं जनिमृतिनिरयाद्यूर्मिमालाविलेऽस्मिन्
संसाराब्धौ निमग्नान् शरणमशरणानिच्छतो वीक्ष जंतून् ।
युष्माभिः प्रार्थितः सन् जलनिधिशयनः सत्यवत्यां महर्षेः
व्यक्तश्चिन्मात्रमूर्तिर्न खलु भगवतः प्राकृतो जातु देहः ॥ ३६ ॥

अस्तव्यस्तं समस्त-श्रुतिगतमधमैः रत्नपूगं यथाऽंधैः –
अर्थं लोकोपकृतै गुणगणनिलयः सूत्रयामस कृत्स्नम् ।
योऽसौ व्यासाभिधानस्तमहरहर्भक्तितस्त्वत्प्रसादात्
सद्यो विद्योपलब्धै गुरुतममगुरुं देवदेवं नमामि ॥ ३७ ॥

आज्ञामन्यैरधार्यां शिरसि परिसरद्रश्मिकोटीरकोटौ
कृष्णस्याक्लिष्टकर्मा दधदनुसरणादर्थितो देवसंघैः ।
भूमावागत्य भूमन्नसुकरमकरोद्ब्रह्मसूत्रास्य भाष्यं
दुर्भाष्यं व्यस्य दस्योर्मणिमत उदितं वेद सद्युक्तिभिस्त्वम् ॥ ३८ ॥

भूत्वा क्षेत्रे विशुद्धे द्विजगणनिलये रूप्यपीठाभिधाने
तत्रापि ब्रह्मजातिस्त्रिभुवनविशदे मध्यगेहाख्यगेहे ।
पारिव्राजाधिराजः पुनरपि बदरीं प्राप्य कृष्णं च नत्वा
कृत्वा भाष्याणि सम्यग् व्यतनुत च भवान् भारतार्थप्रकाशम् ॥ ३९ ॥

वंदे त त्वा सुपूर्णप्रमतिमनुदिनासेवितं देववृंदैः
वंदे वंदारुमीशे श्रिय उत नियतं श्रीमदानंदतीर्थम् ।
वंदे मंदाकिनीसत्सरिदमलजलासेकसाधिक्यसंगं
वंदेऽहं देव भक्त्या भवभयदहनं सज्जनान्मोदयंतम् ॥ ४० ॥

सुब्रह्मण्याख्यसूरेः सुत इति सुभृशं केशवानंदतीर्थ –
श्रीमत्पादाब्जभक्तः स्तुतिमकृत हरेर्वायुदेवस्य चास्य ।
तत्पादाचार्दरेण ग्रथितपदलसन्मालया त्वेतया ये
संराध्यामू नमंति प्रततमतिगुणा मुक्तिमेते व्रजंति ॥ ४१ ॥
॥इति श्रीमत्कविकुलतिलकश्रीत्रिविक्रमपंडिताचार्यविरचित वायुस्तुतिः॥